

ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК КАТО ЧУЖД В ЕЛЕКТРОННА СРЕДА

Д-р Венера Матеева-Байчева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията представя нова форма на обучението по български език като чужд – в електронна среда, наложила се в последната година. Вниманието се спира върху възможностите за провеждане на обучение чрез специализирана образователна платформа и използване на дигитални ресурси. Разгледани са елементите на обучителния процес, които могат успешно да се поддържат в електронна среда – синхронно преподаване, възлагане на задачи за тренинг и контрол, оценяване на придобитите компетентности. Обръща се внимание на ролята на преподавателя и на обучавания за постигане на ефективен обучителен процес от дистанция.

Ключови думи: български език като чужд; обучение в електронна среда; образователна платформа; дейности и ресурси

Последната година постави световното образование пред особени предизвикателства, които бележат нов етап в организацията и провеждането на учебния процес. Необходимостта от изолация и провеждане на обучение от дистанция наложи промяна в цялостната концепция за преподаване и учене. Утвърдени методически практики и стратегии в обучението по чужд език и в обучението изобщо станаха на практика неприложими поради физическа невъзможност да бъдат осъществявани. Наложил се обучение в електронна среда, което по същество не е нова насока в развитието на образователните политики, но утвърждаването на тази образователна форма беше ускорено от обстоятелствата. Необходима беше пълна дигитализация на обучението, която в процеса на приложение в практиката придоби няколко форми. В момента дигиталната среда може да се определи като задължителен, единствен канал за осъществяването на обучението във всички дисциплини за обучаеми от различни възрасти. В перспектива вероятно обучението в електронна среда няма да остане само етап от развитието на световното образование, а в най-добрия случай ще бъде елемент от комплексен подход, използван за обучение на хора от различни възрасти в различни направления навсякъде по света.

В края на 2019/2020 и в хода на 2020/2021 учебна (академична) година обучението по български език като чужд в университетите и образователните институции в страната и извън нея също осъществи скок в електронната среда. Това е предизвикателство както към преподавателите, към авторите на учебни ресурси, така и към обучаваните като потребители на процеса и активни участници в учебното взаимодействие. Наложилата се бърза ориентация към дигитални учебни ресурси и провеждане на обучение по електронен път откри някои основни проблеми и изведе определен набор от критерии и добри методически практики. Промяната в подготовката, организацията и провеждането на учебния процес е значителна, като целта на обучението остава непроменена – постигане на комуникативна компетентност на български език и успешно вписване в българската културна и езикова среда за чужденците. От друга страна, обучението по чужд език в традиционна форма, в това число и по български език като чужд, често води до книжно владеење на езикови правила и норми и неспособност за реално общуване чрез езика. Комуникативно ориентираното учене е една от важните цели, налагаща се в чуждоезиковото обучение в последните години, а обучението в електронна среда може значително да допринесе за развитието на такъв тип обучение.¹⁾

В хода на преориентацията към електронно обучение популярност и голямо значение за практиката придобиха онлайн версиите на учебните системи със свободен или ограничен достъп за курсовете по български език като чужд на различни образователни институции²⁾. Започна използването на различни онлайн канали за осъществяване на конферентна връзка с обучаваните, комбинирани с варианти на изпращане или споделяне на учебни материали и работни документи. Така практиката показва, че за осъществяване на ефективно обучение в електронна среда е необходимо, на първо място, технически да бъдат покрити най-малко две страни на процеса:

– да се осигури възможност за осъществяване на **синхронно учене** в определен ден и час – обучение чрез аудио- и видеовръзка;

– да се използва място за **съхранение и организация** на учебното съдържание в дигитален вариант.

Техническата реализация на двете страни на процеса е значително по-бавна и затруднена, ако за нея се използват различни онлайн канали. Така се открие разбирането, че на първо място, е необходима специализирана образователна електронна платформа³⁾, която може да поеме и представи дигиталните образователни ресурси по начин, подходящ за обучението по всички нива според ОЕЕР от А1 до С2. Такъв тип платформа интегрира възможностите за синхронно обучение и организация на дигиталното съдържание на всеки курс. Като задължителни елементи в нея се открояват **виртуалната класна стая** и допълнителните инструменти за представяне на учебно съдържание,

за възлагане на специализирани задачи и за оценка на получените компетентности – **дейности и ресурси**.

Обучението по български език като чужд в електронна среда може да се определи като процес, изграден върху три основни компонента – провеждане на учебни занятия в реално време, възлагане на задачи за самостоятелна (домашна и контролна) работа, оценка на компетентностите. Методически изпълнението на процеса се основава на организация на обучението в електронна среда от преподавателя и функционалностите на платформата, която осигурява на обучаваните постоянен достъп до дигиталните ресурси за всеки курс. Нека разгледаме елементите, от които се състои процесът на обучение.

1. Провеждане на учебни занятия в реално време – синхронно обучение

Синхронното обучение в реално време чрез виртуална класна стая е модел, максимално близък до обучението в реална класна стая. Използването на видео- и аудиовръзка за конферентно общуване на практика скъсява дистанцията и дава възможност за учебно взаимодействие, много подобно на присъственото обучение в класната стая. По време на обучението в реално време преподавателят има възможност да използва разнообразни инструменти, които да ангажират вниманието на учещите и да представят учебната информация възможно най-ясно и въздействащо. Тук дейностите могат да бъдат групирани според методическата постройка на урочната единица.

– **Представяне на ново учебно съдържание** (граматичен, лексикален материал) – чрез бяла дъска или презентиране, чрез използване на външен инструмент или база данни.

– **Упражняване** на учебно съдържание – чрез практика на езикови модели – текстови и интерактивни упражнения. Най-подходяща за тренинг е формата на поставяне на задание – обучаваните могат да получават и изпращат всякакво дигитално съдържание (файлове), като: подготвени с текстов редактор документи, електронни таблици, изображения или аудио и видео клипове. Като алтернатива или в добавка, заданието може да изисква студентите да въведат текст направо в текстов редактор на страницата на заданието. Студентите могат да предадат работата си индивидуално или от името на група. При преглед на заданията преподавателите могат да напишат забележки, да качат файлове, като такива с оценени студентски работи, документи с коментари или аудио файлове с гласови коментари. Заданията могат да се оценяват по цифрова или друга скала или по метод за оценяване по зададени критерии. Окончателната оценка се записва в дневника за оценки.⁴⁾

– **Работа с текстове** – чрез презентиране, маркиране върху текст, екскерпиране на елементи, работа с файл, база данни, външен инструмент. Могат

да се използват външни файлове, база данни, съдържание от мрежата (след предварителна адаптация за чужденците).

– Провеждане на **дискусия** – чрез използване на видео- и аудиовръзката и бяла дъска за водене на записки и извеждане на обобщения.

В процеса на синхронно онлайн базирано обучение условие за ефективното му протичане са добре подбраните и предварително подготвени **дигитални ресурси**. Най-голяма ефективност би имала *цялостна учебна система по български език като чужд*, предложена в дигитален вариант и достъпна за обучаемите във всеки момент от процеса – по време на синхронното обучение и за самостоятелна подготовка. Отделните урочни единици в учебната система могат да бъдат разпределени в платформата по теми и в хронологичен ред, така че да се осигури постъпателност на процеса и да се следва програмата за обучение по всяко ниво. За учебните ресурси се налагат критерии като:

1.1 Логична **подредба и поднасяне** на учебния материал (граматика, текстове, упражнения), така че обучаемият да придобива лесна и бърза ориентация дори самостоятелно. За тази цел платформата дава възможност за създаване на база данни – модулът позволява на участниците да създадат, поддържат и търсят в колекция от единици с информация (или записи). Структурата на записите се задава от преподавател и представлява набор от полета. Типовете полета включват: отметка, радиобутони, падащо меню, текстово поле, URL, изображение и качен файл. Визуалното подреждане на информацията, когато се преглежда, показва или редактира, може да се контролира чрез шаблони. Дейностите „Бази данни“ могат да се споделят от различни курсове като готови структури и преподавател може да импортира и експортира записите от базата данни.⁵⁾

1.2. Много добра **визуализация** на отделните елементи, за да се използват широките възможности на различните видове памет на обучаваните и да се правят лесни и бързи асоциативни връзки, както и да се намали влиянието на межкултурните различия. Наличието на цветни изображения, снимки, схеми и таблици, видеофайлове дава възможност за по-лесно и бързо възприемане в сравнение с представяне на информацията в свързан текст или чрез устно изложение.

1.3. Възможно най-висока степен на **интерактивност** на отделните елементи, която да симулира динамиката на реалното общуване чрез езика, да поддържа интереса и да дава възможност за неусетно учене; използване на адаптирани учебни филми⁶⁾, музикални записи, откъси от телевизионни предавания. Визуализацията на българската културна среда е сред условията за навлизане в българския културен код, а електронното обучение дава възможност за разгръщане на различни методи за представянето ѝ.⁷⁾ Образователната платформа поддържа модул „Интерактивно съдържание“, който дава

възможност за включване на клипове с интерактивни задачи, презентации и други.

2. Възлагане на задачи за самостоятелна (контролна и домашна) работа

Цялостният процес на обучение в онлайн или традиционна форма предполага възлагане на задачи за самостоятелна работа (за текущо изпълнение по време на синхронното обучение, за моментна проверка, като допълнителен тренинг), което е достъпно чрез използването на специализирана образователна платформа. На обучаваните могат да се задават дейности от различен характер, които да се модерират от преподавателя чрез: определен срок и формат на изпълнение, скала за оценка, обратна връзка чрез представяне на верен отговор и/или припомняне на езиково правило. Обучаваните имат възможност да работят по разнообразни формати: да създават текстове, да отговарят на въпроси по текст или да коментират друг източник на информация, да решават тестови задачи, да създават презентации.

3. Оценка на придобитите компетентности – текущо и за ниво на владеене на български език

Оценката на знанията и уменията по български като чужд може да варира от определяне ниво на владеене на езика според ОЕЕР, през текущо оценяване в хода на конкретен курс на обучение до провеждане на изпити в по-обемен формат по различни програми. Образователните платформи дават възможност за залагане на разнообразни комбинации от модули с въпроси по определен формат, така че да се покрият критериите за четирите компетенции – слушане, писане, четене, говорене. Тестовите задачи, изготвяни и съхранявани в платформата, могат да бъдат групирани по тема, тип задача, да бъдат преподаждани за всеки отделен обучаван или за група. Тези функционалности улесняват работата на преподавателя и разширяват възможностите за предлагане на разнообразно съдържание при оценка на придобитите компетентности.

4. Достъп до ресурси за тренинг и самооценка

От психологическа гледна точка, за обучаваните е важно да имат свободен и постоянен достъп до дигиталните образователни ресурси, които се използват в хода на подготовката по чужд език. Възможностите за връщане към учебното съдържание, повторението и самооценката създават усещане за контрол над учебния процес и от страна на обучаваните. Образователните платформи могат да поддържат ресурсите или определени сегменти от тях достъпни за учещите езика. Акаунтът на обучавания е на разположение за него по всяко време с възможност за достъп от различни точки, което прави използването на платформата бързо и лесно чрез различни устройства.

5. Организация на обучението по български език като чужд в електронна среда

Обучението в електронна платформа позволява на преподавателя да създава онлайн базирани курсове с динамично съдържание, които да бъдат използвани в дълъг период, аранжирани според текущата работа и включвани в различни вариации и комбинации. Така може да се постигне ефект на едновременна работа с различни източници, на интегриране на методи и подходи в обучението. В единна образователна платформа занятията във всеки курс могат да бъдат предварително планирани и динамично променяни, като за преподавателя е лесно да следи изпълнението на заложената програма, да отчита статистически индивидуална и групова успеваемост. Разбира се, тук задължително отчитаме, че включването на преподавателя в работата с електронни курсове изисква предварителна подготовка и обучение.⁸⁾

Обучаваните, от своя страна, имат в акаунта си постоянен достъп до всички ресурси, предоставени и организирани от преподавателя в определен ред; могат да се връщат към писмените си работи, да работят самостоятелно върху текстове и задачи. Тези функционалности на платформата улесняват работата в електронна среда за двете основни страни в нея – преподавател и обучаван, като осмислят избора на единна образователна платформа като интегративен канал за обучение в електронна среда.

Специализираната образователна платформа предлага множество функционалности, които допълват учебния процес и допринасят за неговото качествено провеждане.⁹⁾ Преподавателят има възможност да предлага анкета, с която да получава обратна връзка за своята дейност. Налице са инструменти, които отбелязват присъствието на обучаваните в занятията от курса и дават възможност за изготвяне на статистика на получените резултати. Платформата включва още форум, чат, форма за обратна връзка. Така комуникацията извън конферентните срещи е максимално улеснена. И преподавателят, и обучаваните разполагат с табло с календар, чрез което могат да проследяват и организират своята дейност.

Практиката показва, че асинхронното обучение по български език като чужд чрез възлагане единствено на задачи в писмен вид и очакване на изпълнението им в отговор е с много ниска ефективност, защото контактът с преподавателя е на практика прекъснат, колкото и добри инструкции да са дадени в писмените задачи. Възможностите за разнообразно и интригуващо провеждане на занятия, които дава обучението в специализирана платформа, са много по-широки. Такъв модел би могъл да се практикува при курсове за всички нива на обучение по български език като чужд. В началните нива е подходящо да се използват повече интерактивни елементи, които да дават възможност на чужденците да навлязат в културния код на българското чрез визуализация и озвучаване, а постепенно и чрез овладяване на езиковия код. Нивата за напреднали могат да

включват по-задълбочена работа с по-обемно съдържание на български език чрез текстове, клипове, филми и др. За всички нива е от значение обучението да представлява двупосочно общуване на български език.

Обучението в електронна среда създава всички предпоставки за реализацията на съвременен обучителен процес, основан на комуникацията и насочен към постигането на комуникативна компетентност на български език за чужденците. Разработването на изцяло дигитални курсове (учебни системи в дигитална версия) по български език като чужд за отделните нива на обучение е перспектива пред развитието на електронното обучение по български език като чужд от тук нататък.

БЕЛЕЖКИ

1. Концепцията за комуникативното езиково учене виж при Шопов, Т. 2013.
2. Можем да посочим учебните помагала по БЕЧ за бежанци на Андонова и кол., За свободно ползване са достъпни учебник и учебна тетрадка на адрес: <https://www.unhcr.org/bg/%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D0%B0> и други адреси в мрежата
3. Приведените примери са основани на специализираната платформа за електронно обучение по български език на Факултета по славянски филологии – ezik.bg, в която са базирани курсовете по български език като чужд на КБЕЧ, ФСлФ.
4. Използвана е дефиницията за задание от платформата [ezik.bg](http://www.ezik.bg/course/view.php?id=296¬ifyeditingon=1) <http://www.ezik.bg/course/view.php?id=296¬ifyeditingon=1>
5. Използвана е дефиницията на модула „База данни“ от платформата [ezik.bg](http://www.ezik.bg/course/view.php?id=296) <http://www.ezik.bg/course/view.php?id=296>
6. По въпроса за ролята на учебните филми в обучението по БЕЧ виж Добрева, А. и кол. 2018 г.
7. За визуализацията на българската културна среда виж подробно при Спасов, Р. 2019г.
8. По въпроса за подготовката на преподавателите за работа в електронна среда виж повече при Георгиева, И. и кол. 2018
9. Представени са дейностите и инструментите в платформата [ezik.bg](http://www.ezik.bg) <http://www.ezik.bg/course/view.php?id=296>

ЛИТЕРАТУРА

Андонова, М., Р. Събева & Ж. Загорова, 2014. [онлайн] *Български език за бежанци А1*. Достъпен на <https://www.unhcr.org>

- Георгиева, И., И. Калчева, С. Николова, И. Мерджанов & Н. Драгнев, 2018. Обучение на преподавателите за работа в онлайн среда. [онлайн] Във: *Втора варненска конференция за електронно обучение и управление на знанието, 07 – 08 юни 2018: Комуникация във виртуална среда, Сборник с доклади*. Достъпен на https://roundtable.mu-varna.bg/wp-content/uploads/2019/01/2ndVarnaConf_2018-1.pdf
- Добрева, А., П. Фотев & Д. Иванова, 2018. Развиване на комуникативните компетенции чрез видеофилми в онлайн обучението по български език като чужд. [онлайн] Във: *Втора варненска конференция за електронно обучение и управление на знанието, 07 – 08 юни 2018: Комуникация във виртуална среда. Сборник с доклади*. Достъпен на https://roundtable.mu-varna.bg/wp-content/uploads/2019/01/2ndVarnaConf_2018-1.pdf
- Спасов, Р., 2019. Аспекти на визуализацията като метод в обучението по български език като чужд. В: *Рада и приятели. Сборник в чест на проф. д-р Радка Влахова. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 409 – 414.*
- Шопов, Т., 2013. *Педагогика на езика*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.

REFERENCES

- Andonova, M., R. Sabeva & Zh. Zagorova, 2014. *Bulgarski ezik za bezhanci A1* [online]. Accessible at <https://www.unhcr.org> [in Bulgarian]
- Georgieva, I., I. Kalcheva, S. Nikolova, I. Merdzhanov & N. Dragnev, 2018. Obuchenie na prepodavatelite za rabota v onlain sreda. [online] In: *Vtora varnenska konferencia za elektronno obuchenie I upravlenie na znaniето, 07 – 08 iuni 2018, Komunikacia vav virtualna sreda, Sbornik s dokladi*. [in Bulgarian]. Accessible at https://roundtable.mu-varna.bg/wp-content/uploads/2019/01/2ndVarnaConf_2018-1.pdf
- Dobrev A., P. Fotev & D. Ivanova, 2018. Razvivane na komunikativnite kompetencii chrez videofilmi v obuchenieto po balgarski ezik като chuzhd. [online]. In: *Vtora varnenska konferencia za elektronno obuchenie I upravlenie na znaniето, 07 – 08 iuni 2018, Komunikacia vav virtualna sreda. Sbornik s dokladi*. [in Bulgarian]. Accessible at https://roundtable.mu-varna.bg/wp-content/uploads/2019/01/2ndVarnaConf_2018-1.pdf
- Spasov R, 2019. Aspekti na vizualizciata като метод v obuchenieto po balgarski ezik като chuzhd. In: *Rada I priатели. Sbornik v chest na professor Radka Vlahova*. Sofia: UI “Sv.Kliemnt Ohridski”, 409 – 414. [in Bulgarian]
- Shopov T. 2013. *Pedagogika na ezika*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski. [in Bulgarian]

TEACHING BULGARIAN AS A FOREIGN LANGUAGE IN ELECTRONIC ENVIRONMENT

Abstract. The article presents the new form of online teaching of Bulgarian as foreign language, which has become established in last year. Attention is focused on the opportunities for using a specialized educational online platform and digital learning resources. They are considered the elements the elements of the learning process, that can be maintained online - synchronous teaching, assignment of tasks for training and control, assessment of competencies. Attention is paid to the roles of the teacher and students to achieve an effective distance learning process.

Keywords: Bulgarian as foreign language; online learning; educational platform; activities and resources

✉ **Dr. Venera Mateeva-Baycheva**

<https://orcid.org/0000-0001-7672-170X>

Faculty of Slavic studies

Sofia University

15, Tsar Osvoboditel Blvd

Sofia, Bulgaria

E-mail: v_baycheva@slav.uni-sofia.bg